

ARUTELUGRUPPIDE KOKKUVÕTTED

Sündmus: Arenguseire Keskuse seminar „Teistmoodi tulevik“

Aeg: 14.06.2017

Koht: Toompea lossi konverentsisaal

Osalejaid: ca 80 inimest

Arutelugruppide arv: 6 (á 13 inimest)

SpeakSmart moderaatorid: Kristina Mänd, Marleen Pedjasaar, Margo Loor, Kaspar Kelder, Vladimir Svet, Lauri Kriisa

Kliendi esindaja: Kadri Mats

| | |
|---|----------|
| ARUTELUGRUPPIDE KOKKUVÕTTED | 1 |
| Tootlikkuse arengu väljavaated Eesti ettevõtluses | 1 |
| Arutelugrupp A | 1 |
| Arutelugrupp B | 4 |
| Avaliku (e-)valitsemise tulevik Eestis | 5 |
| Arutelugrupp A | 5 |
| Arutelugrupp B | 7 |
| Tuleviku töösuhete mängureeglid | 9 |
| Arutelugrupp A | 9 |
| Arutelugrupp B | 9 |

Tootlikkuse arengu väljavaated Eesti ettevõtluses

Arutelugrupp A

Peamiste tootlikkuse arengut mõjutavate teguritena toodi arutelugrupis välja järgmised:

- majanduse struktuur ja väärtusahelad
- tööjõu oskused ja juhtimispraktikad
- tehnoloogia arengust tulenevate võimaluste kasutamine
- teadus- ja arendustegevus, sellele toetuv innovatsioon

Uuringu teemapaberis loetletud faktoritele lisati arutelugrupi liikmete poolt järgmised:

- turgu loovad / lisavad tegevused
- tööjõu hind
- tööjõu pakkumine, seosed rändega
- tööjõu motivatsioon püüelda paremuse poole, valmisolek pingutuseks

Määramatuse telgedena, mis tegurite komplekti läbivad, määratleti järgmised:

- konkurentriikide ja võtmeturgude strateegilised otsused
 - telje ühes otsas on mõne meile olulise konkurentriigi/võtmeturu (nt Soome, Norra) ootamatu, meie jaoks suurt mõju omav (nt tööjõu liikumist mõjutav) otsus
 - telje teises otsas on tänaste olude ennustatav jätkumine
- riiklik majanduse struktuuri eesmärgistamine
 - telje ühes otsas on isevoolu teed minek ja ennustatavatele kui ka ootamatutele turumuutustele reageerimine
 - telje teises otsas on selgelt eesmärgistatud riiklik suunamine, suur pilt Eesti majanduse arengutest
- tööjõu pakkumine
 - telje ühes otsas on demograafiline vähenemine, mida võimendab tööjõu, eriti talendika tööjõu lahkumine Eestist
 - telje teine ots hargneb, ühe haru otsas on suur tööjõu juurdekasv rändest, kuid tegemist on nt sõja- või kliimapõgenikega ja seetõttu tööjõuna on nad pigem madalate oskustega
 - telje teise otsa teine haru on tööjõu juurdekasv targast rändest, kus oleme suutnud üles ehitada IT või muu sektori, mis tõmbab siia tööle ja elama kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu (nt Skype, Pipedrive)
- haridussüsteemi ja majanduse kooskõla
 - telje ühes otsas on kutseharidus, mis ei valmista ette tootlikku tööjõudu, ettevõtted (kes seda suudavad) peavad ise palju tegelema väljaõppega, kutseharidusest kõrgharidusse ning seega kõrgema tootlikkuse suunas liikumine on keeruline
 - telje teises otsas on tänase Šveitsi või Saksamaaga võrreldav süsteem, kus ¼ omandab kutsehariduse ning hiljem liigub sealt edasi kõrgharidusse, kus kutseharidus käib majanduse vajadusest piisavalt palju ees, et kutseharidusest tulevad inimesed toovad ettevõtetesse uusi mõtteid ja innovatsiooni
 - selle telje juures toodi eraldi välja tööjõu motivatsiooni olulisus, täna on Eestis inimestel pigem madal motivatsioon edasi püüelda, tootlikkus kasv sõltub aga väga olulisel määral sellest, kas tööjõud on kõrgelt motiveeritud edasi püüdema või arengu suhtes apaatne
- oskus tehnoloogiat luua või rakendada
 - telje ühes otsas on tehnoloogiliselt mahajäänud, tööjõumahukas tootmine, ettevõtete (finantsiline või muu) suutmatuse tootmist või teenuseid automatiseerida, inimesed on kinni jäänud Eestis senisaavutatud tasemele ja ei suuda tulla kaasa tehnoloogia edasise arenguga

- telje teises otsas on mitmed omamaisele kapitalile toetuvad, kohalike inimestega mehitatud arenduskeskused, mis lisaks meelitavad siia ka kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu mujalt maailmast
- suurettevõtete otsused
 - telje ühes otsas on mõne suure tootmisettevõtte (Ericsson, ABB) otsus tootmine Eestis lõpetada, mis lühiajaliselt tekitab suuri probleeme, pikaajaliselt võib aga majanduse struktuuri muutusele positiivselt mõjuda
 - telje teises otsas on 1-2 kodumaisele kapitalile toetuva suurettevõtte muutumine globaalses mõttes suurettevõtteks, kusjuures väärtusahel või selle peamised osad jäävad Eestisse, mis tekitab lipulaeva efekti, mille ümber tekib hulk innovaatilisi ja teenindavaid väiksemaid ettevõtteid ning mis inspireerib noori edasi püüdlema

Täiendavate tähelepanekutena väljaspoole faktorite ja määramatuste kaardistamist mainiti järgnevat:

- uuringus tuleks peamiselt keskenduda faktoritele, mida suudame ise, oma kohalike otsustega mõjutada
- Ettevõtte perspektiiv ja riigi perspektiiv tootlikkusele on erinevad. Ettevõtte jaoks tähendab tootlikkuse kasv tähendab nii seda, et müüakse samu tooteid kallimalt või valmistatakse kallimaid tooteid, kui ka seda, et tootmisprotsess efektiivistub. Riigi jaoks on olulisem tootlikkus kui tootmisprotsesside efektiivsem korraldus. Kuidas ettevõtteid sinna suunata, on üks oluline küsimus.
- Praegu koolitavad paljud suuremad ettevõtted omale tööjõudu ise. Väiksemad seda ei suuda. Samas on tööjõu oskused, nii juhtide kui tootmistöötajate mõttes, kriitilise tähtsusega. Efektiivsemalt suudab teha targem inimene. Täna on Eestis hariduse pilt rahvusvahelises võrdluses parem kui majanduse pilt. Ülekvalifitseeritud inimesed töötavad madalama väärtusega kohtadel ja on sageli lukus selles ettevõttes / sellel töökohal ning ei saa väärtusahelas kõrgemale liikuda.
- Tootmine ei ole töökohana noortele atraktiivne (nt fikseeritud tööajad ja töökoht), kuigi mitmetes tootmissektorites on palk mituteist kuni mitukümmend protsenti Eesti keskmisest kõrgem. Siin on mh ka regionaalsed faktorid (Pärnust keegi kaevandusse ei lähe, samas Ida-Virus on see atraktiivne). Tööjõu haridustaset mõjutavad tugevalt ka motivatsioon pingutada ja arenenud turgude tööjõu hind. Inseneriharidus vajab pingutamist. Samas on Soomes, Norras või Austraalias võimalik ka lihttööga teenida rohkem, kui Eestis kõrgelt kvalifitseeritud kohale pingutades. Eestis on täna noortel väha motivatsiooni pingutada.
- Meil antakse kutsehariduses kutseid liiga lihtsalt välja, hiljem selle kutse pinnalt ennast ülikoolis edasi arendada väga keeruline, erinevalt nt Saksamaast.
- Riik oma läbimõeldud valikutega ja riikliku innovatsiooniga saab luua kasvupinnast erasektori innovatsioonile. GPS ja Internet tekkisid USA riikliku ja akadeemia innovatsioonitöö tulemusena, hiljem anti erasektorile edasisesk väärtusloomeks.
- Tööjõu pakkumise kasv pole alati ühemõtteliselt hea. Täna on tootmisettevõtete ootus tööjõu hulga suurem, kui demograafia seda võimaldab. See sunnib ettevõtteid kahes

võimalikus suunas, kas a) hoida talente Eestis ja nendega üles ehitama vähem tööjõumahukat, tootlikumat tootmist või b) viima tootmist Eestist välja, odavamaga tööjõuga piirkondadesse

- Üks risk siinsele arendustegevusele on EL toetuste vähenemine, mille osas pole selgust, kas riik siin toetamist jätkab. Kui ei jätkata, siis arendustegevus väheneb.

Arutelugrupp B

Peamiste tootlikkuse arengut mõjutavate teguritena valiti arutelugrupis välja järgmised:

- Globaalsed väärtusahelad
- Innovatsioon (sh tootearendus)
- Teadlikkus tehnoloogia võimalustest ja roll tehnoloogia rakendamisel
- Ressursikasutus

Uuringu teemapaberis loetletud faktoritele lisati arutelugrupi liikmete poolt järgmised:

- infrastruktuur
- tootearendus
- teenusmajanduse ja tootmissektori tasakaal
- regionaalsed võrgustikud (Läänemeri, Soome-Eesti)
- kliimamuutused ja sellest tulenev üldine majanduse konjuktuuri muutus
- majanduse struktuur ja ettevõtete suurus (suured ettevõtted on tootlikumad)
- arengut soosiv käitumine ja hoiakud (ettevõtlikkus)

Määramatuse telgedena, mis tegurite komplekti läbivad, määratleti järgmised:

- globaalsed väärtusahelad
 - telje ühes otsas on palga/tootlikkuse skaalal konkurentsivõime muutumine, ka väärtusahela põhja (tootmise) osa kaotamine või rahvusvahelised muutused, mis lõhuvad globaalsed väärtusahelad olematuks
 - telje teine ots hargneb, ühe haru otsas tõmbuvad globaalsed väärtusahelad automatiseerimise toime kokku ning taastuvad kohalikud väärtusahelad, rohkem kohalikke ettevõtteid, kes tahavad või kellele peakorterist suunatakse rohkem tootearendust
 - telje teise otsa teine haru on globaalsete väärtusahelate kasvu maailm, kus oleme osanud valida välja enda jaoks õiged sektorid ja tooted ning oleme nendes väga edukad, meie ettevõtted globaliseeruvad selle toel
- innovatsioon (tootearendus)
 - telje ühes otsas polariseeriv innovatsioon (*exclusive innovation*), mis suurendab ebavõrdsust ja viib sotsiaalse ebastabiilsuseni, suutmatus oma teadus-arendustegevust majanduses kasutusele võtta ja skaleerida, sellest tulenevalt soovimatus arendusse investeerida

- telje teises otsas on innovatsioon, mis toob hüvesid kõigile (*inclusive innovation*), suutlikkus oma TA tegevuse tulemeid arendada toodeteks, globaalsete investorite avatus uutele, Eestist lähtuvatele algatustele
- teadlikkus tehnoloogia võimalustest ja roll tehnoloogia rakendamisel
 - telje ühes otsas on suutmatus uute tehnoloogiliste lahendustega kursis püsida ning oskamatus neid probleeme kõrvaldada, mis tekitab mahajäämuse konkurentriikidega võrreldes ja Eesti pildilt kadumise maailmas
 - telje teises otsas on suutlikkus tunda ära õigeid trende ja seejärel neid konkurentriikidest kiiremini rakendada, tehes väikese, paindliku ühiskonnana 2-3 sammu korraga
- ressursikasutus
 - telje ühes otsas on ressursside ebaefektiivne, raiskav kasutamine või toorainena müümine, tootmist ja väärimist piiravate tegurite (energia hind, suutmatus investeerida) domineerimine, samuti oht teha suuri panuseid ressurssidele, mis tulevikus enam konkurentsivõimelise hinnaga väärtust ei loo (nt põlevkivi vs päikeseenergia)
 - telje teises otsas on taaskasutusele/ringmajandusele ja kestlikkusele toetuv efektiivne ressursikasutus, suutlikkus ehitada oma ressurssidele (nt puit) üles unikaalseid ärimudeleid, mis tagab meile konkurentriikidega võrreldes ka kõrgema energiajulgeoleku (energiaressursside kasutus) ja parema (puhtama) elukeskkonna

Kõikide nimetatud määramatuste puhul, olenemata sellest, kumma telje otsa suunas tegelik areng kaldub, sõltub tootlikkus väga suurel määral sellest, kuidas me ennast Eestis ja eestlastena positsioneerime ja näeme - kas liidrid või järelkäijad, kas võimekad ellukutsujad või veel võimekamad lahenduse hoidjad, kas oleme Euraasia keskus või ääremaa.

Avaliku (e-)valitsemise tulevik Eestis

Arutelugrupp A

Valitsemise tulevikule mõeldes, kirjeldasid töögrupi liikmed valitsemist Eestis 2030. aastal järgmiste märksõnade kaudu:

- kasvav kodanike osalemine valitsemises
 - kodanike usaldus riigi vastu on tänasest pidevalt kasvanud, mis muuhulgas tuleneb nii suuremast läbipaistvusest kui suuremast osalusest
 - inimesed võtavad ühiselt vastu informeeritud, eetilisi, ühiskonna arengule positiivselt mõjuvaid otsuseid

- valitsemine on riigi poolt kaasav ja läbipaistev, seejuures arvestatakse ka nendega, kes ise aktiivselt kaasa ei räägi, kuigi osalemiseks on laialdased võimalused
- ühiskonna jõukus on kasvanud, mis jätab inimestele rohkem aega osaleda valitsemises
- osaluse suurendamiseks võib olla vajalik põhiseaduslik reform, mida tuleks oskuslikult läbi viia, et see kulgeks rahumeelselt
- avalike teenuste ja e-valitsemise jätkuv areng
 - avalike teenuste kvaliteet on pidevalt paranenud, automatiseeritus nende pakkumisel kasvanud
 - valitsemiskulu alanenud, riigistruktuur on muutunud nii õhukeseks, kui võimalik (nt riigikogu liikmete arv on 50 või vähem), osa seadusloome funktsioone on üle antud tehisintellektile
 - riigivalitsemine on paidlik, asutustevahelised piirid on ületatud
 - valimiste puhul on loobutud tsüklilisusest

Peamiste arengut mõjutavate teguritena toodi arutelugrupis välja järgmised:

- talentide olemasolu, inimkapitali väärtustamine ja haridussüsteem
 - suutlikus luua, arendada, juhtida talente
 - kaks- või kolmkeelsus, võrdsete võimaluste pakkumine
 - meetodiline tehnoloogiasõbralikkuse loomine
 - õppimishuvi ja -soovi tekitamine ja kasvatamine
 - proaktiivsuse ja ettevõtlikkuse arendamine, ennastjuhtivuse väljakujundamine, et on võimalus ja vastutus ise enda arengut suunata
 - mängulisuse ärakasutamine (*edutainment*, *gamification*)
- oskus valitseda ja juhtida
 - tuleks toetada valitsemise õppimist, mitte ainult riigi tasandil, vaid alumistel ühiskonna organiseerumise tasanditel ka
 - riigijuhtimises on oluline töötada välja ja rakendada kvaliteedistandardeid
 - kiirete ühiskondlik-tehnoloogiliste arengute tõttu on vajalik eksperimenteerimisruum ka valitsemises, "liivakastid" (*regulatory sandboxing*), avatud eksperimenteerimine ja valikuline soodustamine
 - väikese ühiskonna arengu tagab rahvuslik eesmärgipüstitus, kuna väga mitmes suunas korraga liikumiseks ei ole ressursi
 - ambitsioon edasi püüelda, eesmärke saavutada on määrav
 - samal ajal peab korralikult toimima kontroll, et vigasid avastada ja nendest õppida
 - ülereguleerimisest hoidumine hoiab ühiskonna avatuna, dünaamilisena, selleks võiks kaaluda seadusloome piiranguid
- ühiskonna muutumisvõime
- kliima
- võimalus kontrollida tehnoloogiaid, mida riik kasutab
- usaldus ja kaasamine, subsidiaarsus

- see on valitsemise jaoks põhimõtteline valik, kas luua võimalikult laialdased osalusvõimalused või viia väga tsentraliseerituks, spetsialistikeskseks (automatiseerimine pigem viib tsentraliseerimise suunas)
- kui valida detsentraliseerimise tee, siis tuleb seda teha kõikidel tasanditel - funktsioonid, ressurss, kontroll
- läbipaistvus on usalduse kujunemisel võtmetähtsusega
- praegu on arusaamine valitsemise kui süsteemi toimimisest madal ja see põhjustab probleeme osalusel, aktiivselt ja avatult kaasav valitsemine sõltub selle arusaamise loomisest
- eraldi fookus tuleks panna neile, kes ise kaasa ei räägi, hakkama ei saa
- võrdsed võimalused

Arutelugrupp B

Valitsemise tulevikule mõeldes, kirjeldasid töögrupi liikmed valitsemist Eestis 2030. aastal järgmiste märksõnade kaudu:

- kodaniku heaolu maksimeeriv
- läbipaistev
- tark ja kiire riigiparaat
- kodanikke kaasav
- seadusloomest ülevaadet võimaldav
- otsevalitsemist toetav
- ühiskonnas võrdsust tagav
- detsentraliseeritud
- riigiteenused
 - Ühte süsteemi koondatud, hästi kasutatavad ja omavahel andmeid vahetavad (*one-stop / no wrong door, once-only, 0-sammu*)
 - Kodaniku disain, teenuse personaliseeritus
 - P2P teenused
- sõltumatus e-teenustest

Valitsemise vormi mõjutavate teguritena toodi arutelugrupis välja järgmised:

- valimiste korraldus
- parteistruktuur
- tehnoloogia (infovahetus vs kommunikatsioon)
- inimeste huvi valitsemise vastu
- vabaühenduste roll
- kodanikuühiskonna areng
- usaldus riigi vastu
- alternatiivsed tõlgendused
- globaalsed trendid

- avatus/suletus
- privaatsus
- haldussuutlikkus
- teadlikkus probleemist / inforuum
- tagasiside
- avaliku sektori olemus / roll

Avalike teenuste arengut mõjutavate teguritena toodi arutelugrupis välja järgmised:

- haridus
- tehnoloogia
- teenuste delegeerimine
- avaliku sektori kultuur / töökeskkond
- kogukonna (kodanikuühiskonna) tugevus
- tajutud vastutus / institutsionaalsete rollide ümberkorraldus
- tagasisidestus
- juhtimiskultuur / suutlikkus
- koostöö

Määramatuse telgedena, mis ülaltoodud peamiste tegurite kaudu välja joonistuvad, määratleti järgmised:

- infotehnoloogia arenguga seotud muutused
 - telje ühes otsas on uued, avatud lahendused, mis võimaldavad nii seadusloomet kui valitsemise protsessi senisest palju tulemuslikumalt ja kaasavamalt korraldada, kus riigil on võimaldaja ja suunaja roll
 - telje teises otsas kapseldumine, suurfirmad (ja riik) ei toeta avatud lahendusi ning kasutavad infotehnoloogiat pigem inimeste kontrollimiseks, mitte ühiskonna võrdsemaks ja avatumaks arenguks, kodanikku vaadeldakse üksnes teenuste kliendina ja turvalisuse kaalutlustel monitoorib politsei kogu infoliiklust
- kodanikuühiskonna arenguga seotud muutused
 - telje ühes otsas on kodanikuaktiivsuse kasv, vabatahtlikkusele, abivalmidusele ja aktiivsusele toetuv teenuste koospakkumine, osalusdemokraatia ning rohkem otsedemokraatiat
 - telje teises otsas vabaduste ja väärtuste taandumine, parteide kartell, tsentraliseeritud võimu korrumpereerumine, elitaarsus ja läbipaistmatus

Nende kahe määramatuse telje ristumisel tekkiva koordinaatteljestiku abil kirjeldati arutelugrupis nelja võimalikku valitsemise tulevikustsenaariumit:

- “hologrammriik” - teenuste koosotamine ja riigi võimaldav roll kombinatsioonis osalusdemokraatia ja aktiivse kodanikuühiskonnaga
- “delegeeriv riik” - kodanikuühiskond on tugev ja suutlik, kuid riik hoiab jämeda otsa enda käes ja delegeerib / kaasab vastavalt kesksetele plaanidele / kavadele
- “suutmatu autokraatia” - võimu ümber koondunud ladvik hoiab kriitilisi ressursse oma kontrolli all, väljaspool seda toimub ühiskonna anarhia-tunnustega iseregulatsioon

- “infoühiskondlik totalitarism” - riik hoiab tsentraalset kontrolli kogu valitsemist puudutava info ja teenuste üle, vabadused ja väärtused on taandunud, läbipaistvust ei ole

Tuleviku töösuhete mängureeglid

Arutelugrupp A

Peamiste arengut mõjutavate teguritena toodi arutelugrupis välja järgmised:

- töötaja ja tööandja suhte muutumine
- tööealiste ja tööõimeliste inimeste hulga muutus
- tööturu struktuursed muutused
- tehnoloogia areng

Määramatuse telgedena, mis tegurite komplekti läbivad, määratleti järgmised:

- töötaja ja tööandja lähedus
 - telje ühes otsas on inimesed tänasest enam tööandjaga seotud, suhe sama tööandjaga on pikaajaline ja selgelt reguleeritud, tugevam positsioon on tööandjal
 - telje teises otsas on igal inimesel pigem portfell tegevusi, millest osade eest ta saab tasu, seejuures võib tasu tulla mitmelt erinevalt tööandjalt ja liikumine ühelt tegevuselt teisele on sujuv, inimese enda kontrolli all ning suhted ühe tööandjaga pigem lühemaajalised
- töötajate hulk
 - telje ühes otsas töötajate hulk väheneb demograafilistel ja rändepõhjustel, aga ka seetõttu, et tööturg on vähe paindlik ning ei võimalda inimestel (nt väikelastevanemad, eakad, alaealised) osalise või vähese koormusega tööturul osaleda, väljast uute töötajate leidmisele on ranged piirid
 - telje teises otsas töötajate hulk kasvab, kuna talentide liikumine on vaba ja Eesti talentidele atraktiivne, paindlik tööturg võimaldab erineva ajalise panusega töötamist ja keegi ei ole tööturu tõttu sunnitud Eestist lahkuma
- tööturu maht
 - telje ühes otsas on tänasest kitsam tööturg, nii geograafilises mõõtmes kui töökohtade arvu osas
 - telje teises otsas tööturg laieneb, rahvusvaheline tööjõu liikumine muutub tavapäraseks, tööturule tuleb juurde hulk uusi töökohti, mh tänu tehnoloogia arengule
- tööturu homogeensus
 - telje ühes otsas tööturg polariseerub tänasest rohkem, töötingimuste ja sissetuleku erinevused tööturu otstes kasvavad, keskmise sissetulekuga, ühetaolisi, sama ettevalmistuse pinnalt tehtavaid töid on järjest vähem
 - telje teises otsas tööturg polariseerub tänasest vähem, töökohad on pigem teineteisele sarnasemad, töötingimuste- ja palgavahed vähenevad

Töögrupi liikmete hinnangul on järgmise 15 aasta perspektiivis pigem tõenäoline tööturu suurem polariseerumine, samal ajal tööturu laienemine, töötajate hulga samaks jäämine või kasv ning töötaja ja tööandja suhte oluline kaugenemine.

Nende hinnangute pinnalt loodi arutelugrupis stsenaarium, mida kirjeldati järgmiste märksõnade kaudu:

- töötaja ja tööandja suhe muutub sedavõrd, et “töö” asemel tuleks tegelikult rääkida tulu teenimisest, mida kasvav hulk inimesi teeb oma erienvate tegevuste portfelli kaudu, mitte ühel töökohal pikaajaliselt töötades
- töötajaid jääb vähemaks, ettevõtjate arv kasvab, sellega seoses kahaneb ka töötaja sotsiaalne kaitse ja kasvab iseseisvus
- töövõimeliste inimeste hulk väheneb tänu keskmise vanuse kasvule ja ajude väljavoolule
- tehnoloogiakasutus jätkab kasvu
- talendid liiguvad pidevalt ringi, tulevad ja lähevad
- tööturg laieneb, eriti teatud sektorites (IT, sotsiaalhoolekanne)
- sotsiaaltöötajate osas vajadus kasvab, samal ajal kui pakkumine väheneb
- ettevõtete probleemid tööjõu leidmise ja hoidmisega kasvavad
- lihttöö hulk väheneb, kuna need töökohad liiguvad riigist välja või automatiseeritakse, spetsialiseerumine kasvab
- tööturu polariseerumise kasv tähendab, et rohkem on võitjaid ja kaotajaid, keskele jääb järjest vähem inimesi
- koolitusvajadus väheneb
- kasvab vajadus riigipoolse toe järele, kuna elatiseta inimeste hulk kasvab ja sotsiaalsüsteemis tekib demograafilistel põhjustel rahapuudus

Uuringu teemapaberi osas tehti arutelugrupi liikmete poolt järgmised ettepanekud:

- lisada faktorina riigi sekkumise määr
- lisada faktorina väärtussüsteem (nt moraalsus, suhtumine töösse)
- kirjeldada täpsemalt struktuurset olupilti
- arvestada uuringu läbiviimisel ka rahvusvahelist julgeolekut ja geopoliitikat
- rahvusvaheliste arengute osas arvestada täiendavalt ka linnastumisega

Arutelugrupp B

Peamiste tuleviku tööd mõjutavate teguritena toodi arutelugrupis välja järgmised:

- automatiseerimine
- tehnoloogia areng, selle tempo
- rahvastiku vananemine
- tööjõu mobiilsus (nii sisemine kui rahvusvaheline)
- geograafiline konkurents, kohalik vs globaalne

- kliimamuutus ja ränne
- investeeringud
- platvormid ja võrgustikud
- inimsuhted
- organisatsioonikultuur ja juhtimispraktikad
- töötajate ja valijate ootused
- töötajate oskused

Kõik need faktorid kujundavad ideoloogilist meelsust ja uut normi töö osas. Faktorite osas tuleb arvestada, et mõned mõjutavad rohkem kindlate gruppide mikrotasandit, teised faktorid makrotasandi keskmist.

Määramatuse telgedena kirjeldati tegurite pinnalt järgmised:

- tehnoloogia areng
 - telje ühes otsas kiireneb
 - telje teises otsas aeglustub tänasega võrreldes
- inimese võimekus
 - telje ühes otsas kahaneb
 - telje teises otsas kasvab ning läheb tehnoloogia ja keskkonna muutustega kaasa
- geopoliitiline olukord
 - telje ühes otsas liigub rahvusvahelise avatuse poole
 - telje teises otsas killustub, kapseldub ja sulgub
- loodusressursid
 - telje ühes otsas leitakse / võetakse kasutusele täiendavaid ressursse ning nendest piisab globaalse majanduse ja rahvastiku kasvu toetamiseks
 - telje teises otsas tuleb hakkama saada kasvava ressursside puuduse tingimustes
- tööturul aktiivsete inimeste hulk
 - telje ühes otsas aktiivsete arv kasvab, inimesed elavad kauem ja püsivad kauem tööturul
 - telje teises otsas aktiivsete arv väheneb, kuna tööde automatiseerimine jätab rohkem inimesi ilma töökohata ning kodanikupalk ka ilma otsese vajaduseta tööd teha

Nende määramatuse telgede vahele tekkinud koordinaatteljestiku pinnalt loodi arutelugrupis stsenaarium, mida kirjeldati järgmiste märksõnade kaudu:

- avatud ja tehnoloogiliselt arenenud tööturg
- töötajate kaitse ebaselge või hägustub
- globaalsus nii konkurentsi kui liikuvuse mõttes
- domineerivad suurkorporatsioonid, nende ümber palju mikroettevõtteid ja agiilsust
- tekivad uued töö vormid
- tööturul osalemiseks on vajalik kõrge spetsialiseerumine
- suurimat väärtust loovad üksikute spetsialistide asemel võrgustikud

Uuringu teemapaberi osas tehti arutelugrupi liikmete poolt järgmised ettepanekud:

- mõelda töövormide muutuse ja töötaja autonoomsuse kasvuga seotud nähtustele, näiteks töötaja kaitse küsimused (On see uues paradigmas riigi roll?), samuti vajalikud maksusüsteemi muudatused, tööturu muutuste mõju noortele tööturule sisenejatele
- monopolide ja konkurentsi koht, arvestades globaalsete suur korporatsioonide mõjuvõimu kasvu